

ВІДГУК

офіційного опонента доктора мистецтвознавства, академіка НАМУ Т. В. Кара- Васильєвої на дисертацію Івашків Галини Михайлівни «Українська народна фігурна кераміка ХІХ–ХХ ст.: пластика декору та форми, концепція образів», представлену на здобуття наукового ступеня доктора мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.06 – декоративне і прикладне мистецтво.

Дисертаційне дослідження Івашків Галини Михайлівни «Українська народна фігурна кераміка ХІХ–ХХ ст.: пластика декору та форми, концепція образів», є актуальним, самостійним, а тому, безперечно, важливим науковим доробком.

Галина Івашків сьогодні є широко відомою як в Україні, так і далеко за її межами дослідницею українського мистецтва. В її творчому доробку глибокі наукові напрацювання в галузі народного гончарства, сотні публікацій у періодиці, колективних монографіях, енциклопедичних виданнях, численних доповідях на міжнародних конференціях, конгресах та симпозіумах (в Україні, Польщі, Словаччині, Сполучених Штатах Америки та Китаї), дописах в українських наукових виданнях. Значною подією в українському мистецтвознавстві є вихід широко ілюстрованих видань «Василь Шостопапець і кераміка Сокаля» (Львів, 2007); «Збірка кераміки Петра Лінинського» (Львів, 2010); «Мальована кераміка Косова та Пістиня ХІХ – початку ХХ століть» (Львів, 2012); «Мальовані миски Поділля» (Львів, 2018). Особливо важливим є видання монографії «Декор української народної кераміки ХVІ – першої половини ХХ століть» (Львів, 2007). Ці праці є ваговим підґрунтям для створення цілісної картини історії розвитку народної кераміки і, ширше – українського декоративного мистецтва.

Важливим і актуальним є введення Галиною Івашків до наукового обігу українського мистецтвознавства цілого пласта такого культурного явища як фігурна кераміка, яка детально, на високому професійному рівні, з позицій сучасного мистецтвознавства, розглядається дисертанткою.

Обрана дисертанткою тема має важливе значення не лише в контексті історії декоративного мистецтва, зокрема гончарства, а й для вирішення вузлових проблем української культури. На матеріалі вивчення історії української фігурної кераміки впродовж XIX – XX ст. розглядаються такі важливі питання, як національна своєрідність культури, переплетення в ній органічних рис із творчим засвоєнням здобутків культури Заходу і Сходу, внесок українського народу в загальну скарбницю світового мистецтва, джерела формування української ментальності.

Вражає широта джерельної бази дисертаційної роботи. Авторкою було досліджено більше тисячі пам'яток в музеях України та зарубіжжя (Польщі, Словаччини, Сполучених Штатів Америки, навіть Китаю), опрацьовано приватні колекції, матеріали архівних фондів та бібліотек. Найважливішим набутком дисертантки є проведення дев'яти експедицій, в яких, як зазначає авторка, важливо було «спілкуватися з гончарями та їх рідними, спостерігати за творчим процесом народних майстрів», «коли розуміння твору є невіддільним від саморозуміння майстра» (с. 70). Саме тому глибоке знання технології, особливостей творення фігурної кераміки, її мистецтвознавча оцінка лежать в основі всієї роботи Галини Івашків та становлять її наукову цінність і доводять, що фігурна кераміка є унікальним явищем українського декоративного мистецтва.

Історію творення «фігурних концептів» дисертантка прослідковує від археологічних культур і на конкретних прикладах доводить їх перехід на пам'ятки аж до XIX – XX ст., що унаочнює безперервну тяглість української культури. Із дисертації стає зрозумілим поява з XVII ст. глиняного посуду з рисами зооморфності та антропоморфності у вигляді тварин, птахів та людей. Галина Івашків називає найбільш поширені центри, де працювали гончарі. Це Адамівка, Бережани, Бар, Бубнівка, Опішне, Дибинці, подає глибокий мистецтвознавчий аналіз творчості таких гончарів, як подружжя Цвілик, Петро Кошак, Михайло Тарасенко, Михайло Галас, Остап Ночовник, Федір Чирвенко, самобутні майстри Опішнього. Важливим і переконливим у

дисертації є твердження, що позбувшись утилітарних функцій, фігурні вироби і пластика малих форм на початку ХХ ст. стають декоративними та займають особливе місце в інтер'єрі (с. 382–383).

У третьому та четвертому розділах дисертації (с.72–221) Галина Івашків дуже ретельно аналізує особливості пластики та декору, проводить типологію виробів – різноманітних форм посуду, підсвічників, люльок, скульптури малих форм. Особливо цікаві сторінки, присвячені скульптурі народних типажів з різних етнографічних регіонів України та Польщі народних майстрів Теофіла та Олександрі Джулинських, що працювали на фабриці І. Левинського (с. 204–213). Ці матеріали були оприлюднені в розділі авторки в колективній монографії «Керамічний код Івана Левинського в естетичному вимірі українця ХІХ – поч. ХХ ст.» (Харків, 2020) і стали новим словом у дослідженні кераміки.

Позитивною рисою дисертації є те, що авторкою вперше так ретельно зібрано і детально проаналізовано особливості пластичного зображення образів Т. Шевченка, П. Куліша, І. Франка, І. Котляревського, інших діячів української культури. Особливо цікаві тарелі з Києво-Межигірської фабрики 1860-их рр. з портретами Т. Шевченка (с. 183–202). До цього переліку, від себе додам, і таріль «Іван Мазепа» (1922 р.), створений О. Саєнком для Києво- Межигірського художньо-керамічного технікуму, в якому відчувається вплив стилістики бойчукістів.

Надзвичайно цікаві матеріали, оприлюднені Галиною Івашків у шостому розділі, де яскраво і переконливо доводиться важлива роль керамічних виробів у звичаєвій культурі українського народу: в календарній обрядовості, у родинних звичаях та обрядах. Доведено, що обрядова кераміка вирізнялася особливими формами із виразним пластично-фактурним оздобленням, застосуванням християнських та рослинних мотивів, зображенням риб, птахів тощо (с. 337–378). Цінним є виявлення термінології, місцевих назв різноманітних виробів.

Важливим є дослідження й аналіз матеріалу «Керамічні вироби у просторі храму та ритуалі Літургії» (підр. 6. 1. с. 274–335). Вперше у науковий обіг Галиною Івашків вводяться і чітко фіксуються керамічні вироби церковного вжитку, вказано їх місце у церкві, підкреслюється різноманітність форм і багатство декору, органічна єдність в загальному опорядженні храму.

Особливої уваги заслуговує величезна кількість кольорових і чорно-білих ілюстрації з повною науковою атрибуцією, які з любов'ю ретельно підібрані дослідницею і знайдені під час численних експедицій автора та всебічного вивчення музейних колекцій і вперше вводяться до наукового обігу. Позитивною рисою роботи є ретельне і сумлінне опрацювання літератури з окресленої теми (550 позицій) і шанобливе ставлення автора до своїх попередників і сучасних дослідників гончарства.

Дослідження Галини Івашків складне і багатовекторне, що включає мистецтвознавчий, етнографічний, культурологічний, релігієзнавчий, філологічний аспекти.

Цілко позитивно оцінюючи дисертацію, уважне прочитання її викликає роздуми і ставить необхідність поставити деякі запитання.

1. Розглядаючи *«вироби української народної та окремі види промислової фігурної кераміки XIX–XX ст.»* варто було б зазначити, які саме *окремі види* промислової фігурної кераміки аналізує автор – фарфорову пластику, майоліковий фігурний посуд чи ще щось?

2. Маючи за мету *«типологізувати українську народну фігурну кераміку як унікальне етнокультурне та мистецьке явище»*, нелогічно виключати з дослідження народну глиняну іграшку, яка є найпоширенішим та найдавнішим видом традиційної глиняної пластики. Так само – *«простежити генезис пластично-фактурного оздоблення у народній кераміці»* неможливо без аналізу рельєфних кахель, хоч би реферативного, особливо стосовно їхнього зв'язку з західноєвропейським керамічним виробництвом та мистецькими стилями, бажано було б назвати печі періоду

львівської сецесії та вироби поч. ХХ ст. кахельного заводу Й. Анджейовського у Києві, які являють унікальне явище української культури.

3. Весь п'ятий розділ дисертації вперше в мистецтвознавчій літературі присвячено характеристиці цегли, виробництву дахівки, димарів, розгляду водопровідних та дренажних труб, голосників тощо. Важливим є те, що визначено центри їх виготовлення, названі майстри, звернута увага на продукцію фабрики І. Левинського по їх виробництву. Такий підхід значно розширює аспект дослідження і свідчить про глибоку обізнаність дисертантки. В той же час, на мій погляд, названа категорія виробів, належать до архітектурно-будівельної кераміки, до будівельних конструкцій і в цілому складає окрему галузь кераміки. Хотілось би побажати авторці у майбутньому виділити це в окреме дослідження, що матиме науково-практичну цінність.

4. Значне місце в дисертації відведено описам і високому художньому рівню виробів фарфорового заводу А. Міклашевського у Волокитиному (розділ 6; с. 278–286). Принагідно треба зазначити, що порцелянові та фарфорові вироби XVIII–XIX ст. це вироби професійних художників і тому важливо, що розгляд цих пам'яток сакрального мистецтва Г. Івашків розглядає в контексті порівняльного співставлення з виробами народної фігурної кераміки. Згадуючи про фрагменти іконостаса у Волокитиному, можна було б додати твори з приватної колекції Д. Попова. (Решетньова Г. О. «Стилістичні особливості європейської порцеляни XVIII – початку ХХ століття з приватних колекцій України», канд. дис. Київ, 2020).

Висловлені міркування і побажання не впливають на загальну високу оцінку представленої роботи, яка демонструє цільність і наукову новизну. Дисертація Галини Михайлівни Івашків є самостійною, завершеною працею, виконаною на належному фаховому рівні, в якій отримано нові наукові результати, що в сукупності вирішують актуальне завдання узагальнення, систематизації та мистецтвознавчого аналізу.

Художній аналіз пам'яток відповідає рівню і вимогам докторської дисертації. Вона відзначається широтою охопленого матеріалу, як суто художнього, так і архівно-документального. Наукові положення і висновки відповідають змісту та структурі дисертаційної роботи, сформульовані логічно, послідовно, є аргументованими. Достовірність їх базується на використанні широкого спектру методів дослідження та фактологічного матеріалу.

Результати дослідження достатньо висвітлені у публікаціях автора, які розкривають зміст дисертації. Основні положення дисертації викладено у 45 публікаціях: одній авторській монографії, чотирьох науково-мистецьких виданнях, окремих розділах у двох колективних монографіях та 38 статтях, 26 з яких належать до фахових видань України, 12 опубліковано за кордоном, в тому числі в журналах категорії «А». Загальний перелік публікацій за темою дисертації становить 78 позицій.

Відгук надано для подання у спеціалізовану вчену раду Д 35.103.01 у Львівській національній академії мистецтв. Науковий рівень дисертації повністю відповідає профілю ради.

Вважаю, що дисертація «Українська народна фігурна кераміка XIX–XX ст.: пластика декору та форми, концепція образів», що висунута на здобуття наукового ступеня доктора мистецтвознавства, заслуговує позитивної оцінки, а дисертантка Івашків Галина Михайлівна гідна присудження наукового ступеня доктора мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.06 – декоративне і прикладне мистецтво.

Доктор мистецтвознавства, академік НАМУ,
завідувачка відділу образотворчого та
декоративного мистецтва

ІМФЕ ім. М. Рильського НАН України

Підпис п.р. *Т. Кара-Васильєвої*
ЗАСВІДЧУЮ
Начальник відділу кадрів
Національної академії мистецтв
України

Т. Кара-Васильєва

Кара-Вас